

IZOBRAŽEVANJE ZA PREPREČEVANJE NASILJA NAD STAREJŠIMI

UVOD

V Sloveniji, podobno kot v ostalih razvitih državah, imamo demografski trend staranja prebivalstva. Delež prebivalcev, starejših od 65 let, ki je v Sloveniji leta 2004 znašal 15 %, se bo v letu 2020 povišal na 20 % (SURs, projekcija Eurostat 2005: Projekcije prebivalstva v Sloveniji). Nasilje nad starejšimi je družbeni, socialni in javnozdravstveni pojav. Starejše osebe so ranljiva skupina in skrb zanje je odvisna od zrelosti družbe in sposobnosti prepoznavanja dejavnikov tveganja za nasilje. Vsako nasilno fizično ali psihično poseganje v osebnost starejšega človeka pomembno vpliva na razvoj bolezni, pojav poškodb, zmanjšuje človekovo produktivnost in samostojnost in slabša njegovo samopodobo, kar vodi v osamljenost in obup. Za preprečevanje nasilja nad starejšimi je zelo pomembno, da vso družbo ozaveščamo o tej problematiki in tako pripomoremo k zgodnjemu prepoznavanju prvih znakov tega pojava. Starejše osebe je treba zaščititi pred nasiljem in zlorabami in v ta namen razviti ustrezne preventivne programe

za usposabljanje in izobraževanje ljudi, ki skrbijo za starejše osebe bodisi na njihovih domovih ali v institucijah, namenjenih starejšim. Zaradi stresa na delovnem mestu se povečuje tudi tveganje za nasilje strokovnih delavcev v institucijah za zdravljenje, nego in oskrbo starejših oseb. Zato je tudi izobraževanje zaposlenih v strokovnih institucijah nujno in bi zagotovo izboljšalo kakovost dela s starejšimi osebami.

STANJE V SVETU

Po podatkih svetovne zdravstvene organizacije iz leta 2002 je 4–6 % starejših oseb žrtev nasilja na svojem domu (Krug *et al.* 2002: 129). Predvidevajo, da je nasilje v institucijah še pogostejši pojav. O tem govorijo tudi rezultati raziskave o nasilju v domovih starejših občanov v ZDA. V raziskavi je 36 % zdravstvenih in drugih delavcev, zaposlenih v domovih starejših občanov, navedlo, da so že bili priče fizičnemu nasilju nad starejšimi, ki so ga izvajali drugi zaposleni. Ob tem je 10 % zaposlenih navedlo, da so tudi sami že bili storilci. Psihično nasilje zdravstvenih in drugih delavcev nad starejšimi v domovih starejših občanov je v isti raziskavi opazilo 81 % zaposlenih, 40 % zaposlenih zdravstvenih in drugih delavcev pa je samih že izvajalo psihično nasilje nad starejšimi (*op. cit.*: 130).

STANJE V SLOVENIJI

V Sloveniji je leta 2005 Znanstvenoraziskovalno središče Koper izvedlo javnomnenjsko raziskavo »Nasilje v družinah«. Raziskava je vključevala tudi sklop z naslovom »Nasilje v družinah in starostniki«. Rezultati kažejo, da 13,6 % anketiranih pozna vsaj eno družino, v kateri so starostniki žrtve nasilja (Sedmak *et al.* 2006: 24). Pri tem pa je treba poudariti, da so starejše osebe s problematiko nasilja (z zakonodajo in preventivnimi akcijami) slabše seznanjene kot mlajše (*op. cit.*: 79). Tudi stopnja tolerance do nasilnih ravnanj je pri starejših višja kot pri mlajših (*op. cit.*: 80).

Raziskava je tudi pokazala, da so ljudje bolj tolerantni v primeru zanemarjanja kot fizičnega nasilja. Zelo zaskrbljujoče pa je, da velik delež vprašanih starostnikov nikomur ne bi zaupal, če bi postali žrtve nasilja. Raziskovalci podatke razlagajo s tem, da imajo starejše osebe šibka socialna omrežja, obenem pa nasilno ravnanje, ki so mu izpostavljeni, občutijo kot osebni neuspeh oziroma krivdo zaradi neuspešne vzgoje (*op. cit.*: 81).

JAVNOZDRAVSTVENI PREVENTIVNI UKREPI

S staranjem prebivalstva se povečujejo potrebe po storitvah za osebe, ki ne morejo samostojno skrbeti zase. Trenutne potrebe po dolgotrajni oskrbi v Sloveniji presegajo razpoložljive kapacitete, ki jih zagotavljata javni mreži na področju zdravstvenega in socialnega varstva (Strategija varstva starejših do leta 2010: 19). Posledica tega je, da so starejše osebe prepuščene negi in oskrbi na domu. Družinski člani morajo tako opravljati vlogo negovalk in negovalcev, pri tem pa nimajo potrebne podpore in usposobljenosti za nego in komunikacijo s starejšimi. Oskrbo starih ljudi na domu večinoma opravljajo zaposlene ženske, ki so v svojem poklicnem delu, družbi in družini preobremenjene. To so hude ovire za kakovostno oskrbo starejših na domu in najpogostejši dejavniki tveganja za nasilje nad starejšimi. Podobno je v ustanovah za nego in oskrbo starejših, kjer je zaradi prezaposlenih uslužbencev, slabe organizacije dela in delovnih pogojev težko vzpostaviti kakovosten odnos s starostniki. Do nasilja v institucijah pride tudi zaradi nezadostne usposobljenosti za delo in sožitje s starejšimi.

Zato je treba uskladiti sodelovanje in ukrepanje različnih strok. Podlaga pri načrtovanju preventivnih ukrepov za preprečevanje in zmanjšanje nasilja so zakonodajni predpisi. Promocijske aktivnosti v zvezi s preprečevanjem nasilja nad starejšimi in ozaveščanje družbe o problematiki nasilja nad starejšimi so naslednji pomemben ukrep v nizu preventivnih ukrepov za preprečevanje nasilja. Pri tem ne

smemo pozabiti izobraževanja vseh ljudi, ki se pri delu srečujejo s starejšimi. Razvijati je treba tudi programe za izboljšanje organizacije dela in delovnega okolja in pogojev dela za zaposlene v institucijah za zdravljenje, nego in oskrbo starejših, saj je stres na delovnem mestu velik dejavnik tveganja za nasilje nad starejšimi.

ZAKONSKI PREDPISI

Ker je nasilje nad starejšimi javnozdravstveni pojav, ima prav področje zdravstvenega varstva pomembno vlogo pri načrtovanju preventivnih ukrepov za preprečevanje nasilja. Tudi predlog zakona o preprečevanju nasilja v družini (MDDSZ 2007) zavezuje ministre, pristojne za delovanje policije, strokovnjake v zdravstvenih organizacijah, socialnovarstvenih zavodih in vzgojno–izobraževalnih zavodih, da določijo pravila in postopke za usklajeno delovanje organov in organizacij. V pristojnosti ministrstev je, da zagotovijo izobraževanje strokovnih delavcev, ki bodo v okviru protokolov zadolženi za obravnavanje nasilja, in v enem letu po uveljavitvi tega zakona tudi določijo obseg takega izobraževanja. Predlog zakona določa, da je izobraževanje obvezno za vse zaposlene v organih in organizacijah, ki se pri delu srečujejo z žrtvami ali povzročitelji nasilja (Predlog zakona o nasilju v družini 2007: 6).

PROMOCIJA PREPREČEVANJA NASILJA NAD STAREJŠIMI

Petnajsti junij je svetovni dan ozaveščanja o nasilju nad starejšimi. Izobraževanje in ozaveščanje javnosti sta pri tem zelo pomembna preventivna ukrepa. Namen promocijskih aktivnosti za preprečevanje nasilja je seznaniti strokovnjake in splošno javnost o vrstah nasilja nad starimi, o tem, kako prepoznati znake in simptome nasilja, in kje poiskati pomoč.

Mediji so zelo učinkovito orodje, ki lahko vplivajo na javnost, da ljudje spremenijo svoj odnos do starejših oseb in se znebijo stereotipov o starejših.

IZOBRAŽEVANJE

Tako laične negovalke in negovalci (svoji ali skrbniki, najeti negovalci na domu, nemedicinsko osebje v DSO) kot neredko tudi strokovno osebje, ki se srečujejo s starejšimi, so pogosto premalo ozaveščeni in poučeni o specifičnih potrebah starega in bolnega človeka in o primernem pristopu in komunikaciji. Negovalci in negovalke lahko prihajajo iz različnih družbenih okolij in pri delu s starejšimi naletijo na velike kulturne razlike in jezikovne ovire, ki se lahko končajo z nasiljem.

Z namenom ozaveščanja, preprečevanja in prepoznavanja nasilja je svetovna zdravstvena organizacija leta 2005 razvila in ponudila državam članicam vsebine za izvajanje izobraževanja. Priročnik TEACH–VIP je vsestransko učno gradivo in je namenjen izvajalcem izobraževanja. Vsebuje teoretske osnove o nasilju nad starejšimi, Power Point predstavitve in multimedijska gradiva (kratki filmi ipd.). Izobraževalne vsebine so primerne za dijake in študente zdravstvenih smeri, zaposlene medicinske sestre, zdravstvene tehnike, zdravnike in negovalno osebje v institucijah za nego in oskrbo starejših, zaposlene v patronažni službi in v službah za pomoč na domu, in odgovorne osebe vladnih in nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo s problematiko nasilja nad starejšimi osebami.

Izobraževalne vsebine o nasilju nad starejšimi so razdeljene v tri poglavja in obravnavajo nasilje nad starejšimi kot socialni pojav, odkrivanje primerov nasilja nad starejšimi in ukrepe za pomoč žrtvam nasilja in zakonodajne predpise in smernice za preprečevanje in zmanjševanje nasilja nad starejšimi osebami.

V poglavju Nasilje nad starejšimi kot socialni pojav se poslušalci seznanijo z nasiljem nad starejšimi kot družbenem pojavu z vsemi njegovimi javnozdravstvenimi in socialnimi posledicami na nacionalni in globalni ravni. Izobraževalne vsebine, namenjene doseganju tega cilja, zajemajo strukturo prebivalstva, družbene spremembe na ekonomskem in socialnem področju, spremembe vlog znotraj

družine in njene oblike. Poslušalci osvojijo tudi definicije in spoznajo oblike nasilja nad starejšimi, različne kulturne, etične in verske poglede na nasilje in različne poglede na nasilje glede na spol in starost vpletenih. Prikazani so tudi najpogostejši vzroki za nasilje nad starejšimi in osebnostne lastnosti storilcev nasilja.

Gradivo vsebuje še vsebine o duševnih težavah družinskih članov, ki negujejo starejše osebe, in o vzrokih za nasilje, ki so povezani z neprimernim življenjskim okoljem. Prav tako poslušalci spoznajo vedenjske in osebnostne lastnosti žrtev ter osvojijo znanje v zvezi s posledicami nasilja nad starejšimi, ki se kažejo na individualnem, družinskem in družbenem področju.

V poglavju Odkrivanje primerov nasilja nad starejšimi in možnosti za ukrepanje se poslušalci seznanijo s problematiko odkrivanja nasilja nad starejšimi in se naučijo prepoznati zgodnje (opozorilne) znake. Prav tako spoznajo ukrepe za pomoč žrtvam in metode za evalvacijo njihovih učinkov.

V zadnjem delu, ki govori o zakonskih predpisih in smernicah za preprečevanje in zmanjševanje nasilja nad starejšimi osebami, pa poslušalci spoznajo različne metode dela pri odkrivanju, raziskovanju in obravnavanju nasilja nad starejšimi. Poslušalci pridobijo večšine za multidisciplinarno sodelovanje, za zbiranje podatkov in informacij o nasilju nad starejšimi, analizo podatkov in zagovorništvu. Seznanijo se tudi z veljavno zakonodajo in obstoječimi programi za preprečevanje nasilja.

SKLEP

Tudi v Sloveniji postaja starejša populacija vse pomembnejša ciljna skupina na področju varovanja zdravja, vključno s preprečevanjem nasilja, zato je treba razvijati programe izobraževanja in ponuditi učne vsebine vsem, ki se pri delu srečujejo s starostniki. Gradivo TEACH–VIP (priročnik in CD ROM) celostno obravnava problematiko nasilja in je lahko koristen pripomoček za zainteresirane strokovnjake, ki bi ga želeli uporabljati pri

izobraževanju ciljnih skupin na različnih področjih nasilja. Ugodno je tudi, da je gradivo brezplačno dostopno.

Tanja Križman Vezočnik

Irma Renar

Barbara Mihevc Ponikvar

Center za proučevanja zdravja
in zdravstvenega varstva,

Inštitut za varovanje zdravja Republike
Slovenije, Trubarjeva 2. 1000 Ljubljana

VIRI

BREEN, J., VILLAVECES, I. A., ROBERTS, J. (2005), TEACH-VIP core curriculum. Elder abuse and neglect. V: *TEACH VIP Users' Manual + CD ROM*. Geneva: World Health Organisation.

KRUG, E. G., DAHLBERG, L. L., MERCY, J. A., ZWI, A. B., LOZANO, R. (2002), *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organisation (123–143).

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Predlog zakona o preprečevanju nasilja v družini. http://www.mddsz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/predpisi_v_pripravi/ (6. 2. 2008).

– Strategija varstva starejših do leta 2010: Solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva. http://www.mddsz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/pomembni_dokumenti/ (6. 2. 2008).

SEDMAK, M., KRALJ, A., MEDARIČ, Z., SIMČIČ, B. (2006), *Nasilje v družinah v Sloveniji: Rezultati raziskave*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstvenoraziskovalno središče Koper. <http://www.zrs-kp.si/> (6.2.2008).

Statistični urad Republike Slovenije, Eurostatove projekcije prebivalstva za Slovenijo 2004–2050: Osnovna varianta. <http://www.stat.si/> (6. 2. 2008).